

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ MECMUASI (1947 - 1960)

Berna Arda*

Orhan Yılmaz**

Ülkemizin ilk tıp dergisi 1849 yılında yayınlanan «Vekayi Tıbbiye» dir (3,11). Türkiye'de matbaa, icadından ancak yüzlerce yıl sonra 1727'de kurulabilmiştir. Vekayii Tıbbiye basımcılığın çok geç girdiği bu ülkenin «her anlamda ilk» dergisi olması açısından oldukça önemlidir. O dönemin tıp diline olan etkisi paralelinde, derginin ayrıca bir Fransızca nüshası da yayınlanmıştır. 1853 yılına kadar çıkarılan «vekayii tıbbiye» hem bilimsel nitelikleri açısından, hem de tıp tarihimizdeki yeri dikkate alınarak ayrıntılarıyla incelenmiştir (18, 20,21,22,23).

Türkiye'de bilimsel tıp dergileri ile ilgili ilk yayınlar 1961'de yapılmıştır (15,17). Daha sonraları (bu alanda ülkemizde bulunan büyük eksikliği giderme yönünde) hem genel değerlendirmeler niteliği taşıyan, hem de özel olarak kimi dergileri ele alıp inceleyen çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir (9,10,12,19). Süreli yayınlar için endekslerin meydana getirilmesi; araştırmacılara sağlayacağı kolaylıkların yanısıra ve hatta ondan daha da önemli olarak, bilimsel bilgi birikiminin geriye ve ileriye doğru ("retrospektif" - "prospektif") ve sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi bakımından bir zorunluluktur.

Bu zorunluluğu duyarak ülkemizde ilk kez toplu endeks çıkaran tıp dergileri 1976 yılında Dirim, 1977'de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası ile 1980'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi'dir (4,8,14). Ayrıca «Hastane Dergisi»nin de 1947 - 1977 yılları arasını kapsayan fihristi bulunmaktadır (11). Bu verimli çalışmaların güncel örneklerinden birisi de Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası ve Ankara Tıp Bültenininin 1985 - 1989 yılları arasını kapsayan indeksidir (2).

* A. Ü. Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı, Yard. Doçenti

** A. Ü. Tıp Fakültesi K.B.B. Anabilim Dalı, Uzman Dr.

Söz konusu dergilerin ayrıca incelenmeleriyle; üniversite ortamının, tıp terminolojisinin, tıbbi yayıncılığın ülkemizdeki serüveni hakkında bazı değerli ipuçları elde edilecektir. Bunların, sosyo-kültürel ve hatta siyasal olayların ışığında değerlendirilmeleri ile de, toplumsal değişimin tıp kültürüne nasıl yansıdığı ve onu nasıl etkilediği görülecektir.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin Kuruluşu

Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk tıp okulu olan Ankara Üniversitesi 1945 yılında kurulmuştur. Aslında daha Atatürk döneminde, İstanbul'dakinin yanında, başka tıp fakültelerine de ülkenin gereksinim duyduğu belirlenmiş ve bu amaçla çalışmalar yapılmıştı. 1935'te İstanbul Tıp Fakültesi'nin Profesörler Kurulu'nda ikinci bir tıp okulunun açılması kararı alınmıştır (5,6).

Dönemin Sağlık Bakanı olan Dr. Refik Saydam da aynı zorunluğa inandığından, ikinci bir tıp fakültesi'nin Ankara'da kurulabilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden 9.6.1937 tarih ve 3228 sayılı bir yasanın çıkarılmasında etkili rol oynamıştı. Bu çalışmalar sırasında Fakülte binası için Fransız mimar Jean Walter'in projesi uygun bulunmuştu. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile bütün bu etkinlikler ertelenmek zorunda kalmıştı.

Savaş sonlanırken, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in öneri ve katkılarıyla proje yeniden gündeme getirilmiştir. Çeşitli komisyon çalışmalarından sonra, 20.6.1945 tarih ve 4761 sayılı yasa ile Ankara Tıp Fakültesi resmen kurulmuştur (1,6,7,13).

Tüm ülkedeki hekim sayısı 3200 iken açılmış bulunan fakülte, ilk profesörler toplantısını 14.7.1945'te Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü binasının bir odasında yapmıştır. Bu toplantıda okulun ilk öğretim üyelerinden Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan, Prof. Dr. Melchior, Prof. Dr. Eckstein, Prof. Dr. Marchionini, Prof. Dr. Zeki Hakkı Pamir, Prof. Dr. Nüzhet Şakir Dirisu, Prof. Dr. Kemal Serav, Prof. Dr. Kamil Sokullu, Prof. Dr. Eftal Aşar, Prof. Dr. Süreyya Gördüren ve Prof. Dr. İrfan Titiz hazır bulunmuşlardır (Öteki öğretim üyeleri; Prof. Dr. Nazım Şakir, Prof. Dr. Kemal Hüseyin Plevnelioğlu ve Prof. Dr. Ali Esat Birol bu ilk oturuma katılamamışlardır). Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, açış konuşmasında, bu fakültenin kuruluş nedeninin sadece hekimme duyulan büyük ihtiyaç olmadığını, bunun yanında daha iyi ve da-

ha kaliteli eğitim verilmesi zorunluluğunun da bulunduğunu belirtmiştir. Yücel ayrıca, **zaman geçirmeden bir mecmua çıkarılması gerektiğini** özellikle vurgulamış ve 1 - 2 forma olabilecek bu derginin mutlaka yayımlanmasını istemiştir. «**Çünkü**» demiştir, «**müesseseler canlı varlıklardır. Onların da bir dili olmalı**» (13).

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası

Cumhuriyet Türkiye'sinin bu ilk tıp fakültesinde, süreli bir yayına sahip olma arzusu meyvesini kısa zamanda vermiştir. **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 1947'de ilk cildini çıkararak yayın hayatına başlamıştır** (Şekil - 1).

AÜTF Mecmuasının ilk ve ikinci sayıları biraradadır. İstanbul'da Kenan Matbaası'nda basılmış olan bu nüsha, sarı karton kapaklı ve 16 x 22.5 cm. boyutlarındadır. Kapakta üstte «Ankara Üniversitesi» ve altında büyük harflerle «**TIP FAKÜLTESİ MECMUASI**» yazılmaktadır. Bu ibarenin altında, sonuncusunu 1952'de 6. ciltte göreceğimiz biçimiyle, Fransızca «Bulletin de la Faculte de Medecine d'Ankara» sözcükleri yer almaktadır. Daha sonraları Fransızca'nın tıp dilindeki etkisini yitirmeye başlamasıyla bu uygulamadan vazgeçilecek, ardından günümüzde de olduğu gibi, dergi adı ayrıca İngilizce yazılacaktır.

Mecmuanın ilk sayısında, kapakta ortada siyah fon üzerinde beyaz olarak «A, T ve F» harfleri ve T harfine sarılı bir yılanın bulunduğu bir amblem kullanılmıştır. Söz konusu amblem mecmuada 1951 yılına kadar görülmektedir. Şimdiki amblem siyah fon üzerine beyaz biçimiyle ilk kez 1951'de 5. ciltte yer almış, 1957'den sonra da kırmızı ve beyaz renklere uygulanmıştır. Bilindiği gibi, bu amblem iki yılanın çevrelediği bir daire içinde, üst tarafında «1945», ortada «Tıp Fakültesi» ve aşağıda «Mecmua» sözcüklerinin bulunduğu biçimiyle günümüze kadar kullanılmıştır.

İkinci hamur kağıda basılan dergide şekillere ve fotoğraflara oldukça geniş yer verilmiştir. Bir bölümü de renkli olan fotoğraflar beyaz kuşe kağıda basılmıştır. Bir savaş sonrası dönemi yayını olarak değerlendirilirken, o yılların teknik olanakları da göz önünde tutulduğunda, mecmuaya verilen önem ortaya çıkmaktadır.

Bu dönemde basım işlerini, anlaşma yapılan, çeşitli basımevleri yürütmüşlerdir. Örnek matbaası, Yeni Cezaevi matbaası, Sakarya matbaası bunlar arasındadır.

Mecmuanın Yayın Sorumluları :

Derginin ilk sayısından itibaren içi kapakta «Yazı Heyeti» başlığı altında önce «Ordinaryüs Profesör ve Profesörler», daha sonra da «Do-

Ankara Üniversitesi

TIP FAKÜLTESİ

MECMUASI

Bulletin de la Faculté de Médecine
d'Ankara

Cilt: 1

Sayı: 1—2

1947

KENAN MATBAASI

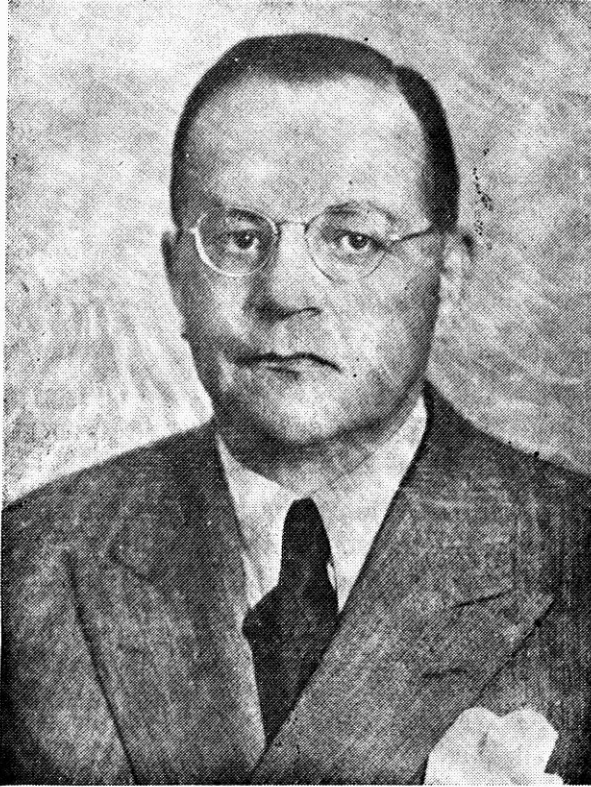
İSTANBUL — 1947

Şekil 1 : AÜTF, Mecmuası'nın ilk sayısının ön yüzü

çentler»e yer verilmiştir. Yayın Kurulunda görev alan öğretim üyeleri şöyle sıralanmıştır.

Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan, Prof. Dr. Zeki Hakkı Pamir, Prof. Dr. Nüzhet Şakir Dirisu, Prof. Dr. A. Esat Birol, Prof. Dr. Efdal Aşar, Prof. Dr. Melchior, Prof. Dr. Eckstein, Prof. Dr. Şükrü Yusuf Sarıbaş, Prof. Dr. Kemal Serav, Prof. Dr. Kamil Sokullu, Prof. Dr. Nüzhet Atav, Prof. Dr. İrfan Titiz, Prof. Dr. Süreyya Gördüren, Prof. Dr. Marchionini, Prof. Dr. Nusret Karasu, Prof. Dr. Behçet Kamay, Prof. Dr. Kamile Mutlu, Prof. Dr. İzzet Birand, Prof. Dr. Muhittin Dilemre, Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Prof. Dr. Eyüp Canat, Prof. Dr. Bedii Şakir Toktay, Prof. Dr. Rasim Adasal, Prof. Dr. Necati Eranıl, Prof. Dr. Pulewka.

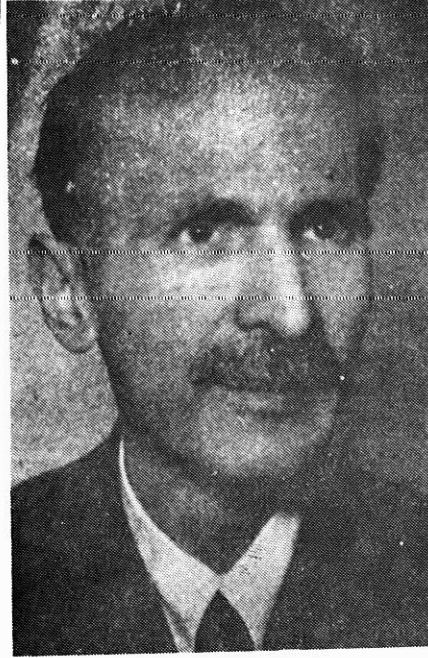
Doç. Dr. Orhan Toygar, Doç. Dr. Bahtiyar Demirağ, Doç. Dr. Nusret Sungun, Doç. Dr. Cavit Sökmen, Doç. Dr. Behiç Onul, Doç. Dr. Muhittin Ülker, Doç. Dr. Hamdi Ergene, Doç. Dr. Kazım Aras, Doç. Dr.

Şekil 2 : Prof. Dr. Behçet Kamay (1900 - 1965)

Emin Burad, Doç. Dr. Şerif Çanga, Doç. Dr. M. Ali Tanman, Doç. Dr. Sabih Oktay.

Derginin «Yazı İşleri Direktörlüğü»nü 1955'e kadar Adli Tıp Bölümü öğretim üyesi olan Prof. Dr. Behçet Tahsin Kamay yürütmüştür (Şekil : 2). Bu yazının kapsadığı dönemde, 1947 yılının 4. sayısı ile 1948 deki 1-2. sayılar ise Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk'un direktörlüğünde çıkarılmıştır (Şekil : 3).

Şekil 3 : Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk (1902 - 1974)

1955 yılında bu görevi üstlenmek üzere bir komisyonun oluşturulduğu görülmektedir. Bu komisyonda; Prof. Dr. İrfan Titiz, Prof. Dr. Kamil Mutlu, Prof. Dr. İzzet Kantemir, Prof. Dr. İ. Veli Odar ve Doç. Dr. Necati Akgün bulunmaktadır.

Mecmuanın Sürekliliği :

Başlangıçta AÜTF Mecmuasının her üç ayda bir çıkması düşünülmüştür. Nitekim ilk cilt dört sayı olarak yayınlanabilmiştir. Bu cilt (sayı : 1 - 2, 302 sayfa, sayı : 3, 136 sayfa, sayı : 4, 47 sayfa) toplam 485 sayfadır ve 33 adet makale içermektedir. Ancak derginin incelediği-

miz bu ilk döneminde kimi ciltler iki sayı olarak çıkarılabilmiş, hiç basılmadığı yıllar da olmuştur. Bu durum 1955'de 7. ve 8. ciltlerin dörder sayısını bir arada bulunduran, toplam 19 makalenin yer aldığı mecmuanın 15. sayfasında şöyle açıklanmaktadır :

«1953 ve 1954 senelerinde basılması icap eden Vol. 7, No : 1 - 4 ve Vol. 8, No : 1 - 4 sayılarını dış sebepler dolayısıyla ancak bu sene çıkarabildiğimizden özür dileriz.

Ankara Tıp Fakültesi Yayın Komisyonu»

AÜTF Mecmuasının 1947 - 1960 yılları arasındaki yayın durumu şöyledir (6,16) :

1947	Cilt : 1	Sayı : 1 - 2 Sayı : 3 Sayı : 4
1948	Cilt : 2	Sayı : 1 - 2
1949	Cilt : 3	Sayı : 1 - 2 Sayı : 3 Sayı : 4
1950	Cilt : 4	Sayı : 1 - 2 Sayı : 3 - 4
1951	Cilt : 5	Sayı : 1 - 2 Sayı : 3 - 4
1952	Cilt : 6	Sayı : 1 - 2
1955	Cilt : 7 Cilt : 8	Sayı : 1 - 4 Sayı : 1 - 4
1956	Cilt : 9	Sayı : 1 - 2 Sayı : 3 - 4
1957	Cilt : 10	Sayı : 1 - 4
1958	Cilt : 11	Sayı : 1 - 2 Sayı : 3 - 4
1959	Cilt : 12	Sayı : 1 - 2 Sayı : 3 - 4
1960	Cilt : 13	Sayı : 1 - 4

AÜTF Mecmuasının Özel Sayıları :

Ülkemizin tıp dergileri arasında seçkin bir yeri olan Mecmuanın, bu yazı kapsamında incelenen sürede, özel gün sayıları sırayla şunlardır :

«Cumhuriyetin 26. yıldönümü şerefine fevkalade nüsha»
(Cilt : 3, Sayı : 4, 29 Ekim 1949) .

«14 Mart Türk Tıp Bayramı şerefine fevkalade nüsha»
(Cilt : 4, Sayı : 1-2, 14 Mart 1950) ,

«Merhum Prof. Dr. Eckstein'in aziz ruhuna ithaf»
(Cilt : 4, Sayı : 3-4, 1950),

«Merhum Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Uzman ile Merhum Ord. Prof. Dr. Burhanettin Toker'in aziz hatıralarına ithaf»
(Cilt : 5, Sayı : 3-4, 1951),

«Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan'a ithaf»
(Cilt : 6, Sayı : 1-2, 1952),

«Merhum Prof. Dr. Zeki Hakkı Pamir'in aziz ruhuna ithaf»
(Cilt : 7, Sayı : 1-4; Cilt : 8, Sayı : 1-4, 1955).

Derginin İç Düzeni :

Mecmuanın ilk sayfasında «üç ayda bir çıkan mecmuanın her sayısında aşağıdaki kısımlar vardır : Original yazılar - Observasyonlar - Referatlar - Kitap tahlilleri - Kanunlar ve kararlar - Haberler» başlığının altında «İçindekiler» bölümü bulunmaktadır. Makaleler, daha sonraki dönemlerin de inceleneceği gözönünde tutularak, şu gruplarda değerlendirilmiştir :

- Klinik araştırmalar,
- Laboratuvar çalışmaları,
- Epidemiyolojik araştırmalar,
- Derlemeler,
- Vaka sunuşları.

Yıllara göre dergilerin içerdiği toplam makale sayıları ve bunların türleri Tablo - 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1 - Makale türlerinin ve sayılarının yıllara göre dağılımı

Yıllar	Derl.	Vaka s.	Kli. ar.	Lab. ç.	Epi. ar.	Toplam
1947	14	16	2	1	1	34
1948	6	3	2	1	—	12
1949	23	11	11	2	3	50
1950	19	15	4	3	2	43
1951	14	16	10	—	3	43
1952	13	9	3	1	—	26
1953	—	—	—	—	—	—
1954	—	—	—	—	—	—
1955	12	6	3	2	—	23
1956	10	13	8	1	4	36
1957	8	8	2	3	—	21
1958	12	15	12	4	2	45
1959	10	9	9	—	1	29
1960	7	5	2	1	—	15
Toplam	148	126	68	19	16	377
%	39.3	33.5	18	5	4.2	

İncelenen dönemde mecmuada yer alan yazıların bölümlere göre dağılımı Tablo - 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2 : Makalelerin bölümlere göre dağılımı.

	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
Adli Tıp			4	3	5	2								
Anatomi												3		
Biyokimya					1	1							1	1
Cildiye	1								3	7			1	
Çocuk	2	2	5	1	2	4				3				
Farma.		1	1	3	1	3				3	3	3		1
Fitiziyo.					4	1			1			1		
Fizik Ted.	2		1	1										
Fizyoloji				1		2			1		2	1		1
Fizyopat.										1		1		
Göz	2		1	1	1									
Hariciye	4	1	5	2	4	4			2	5	4	13	14	3
Histoloji									2					1

	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
Hijyen	1			1	1				3	1				1
İç Hast.	8	3	18	8	6	2			3	6	6	8	8	1
İntan. Has.	3	1	4	6	4	2				1	1			
Kadın Doğ.	1			2	2				1	2	1	2	3	
KBB	1	2	1	4	1				2					
Mikrobiyo.					1					1				
Nöroloji	1		2	3	2	1				1	1	2	1	2
Nöropsik.	1		3	1						2				
Ortopedi											3		1	1
Parazito.										1			1	
Patoloji					3					1				
Pato. Anat.				2	1	1			2				1	
Psikiyatri		1	2		1	1				2		1		3
Radyoloji	3		1	1	2	2			1			2		
Sıtma Enst.												1		
Tıp Tarihi	2	1		1										
Üroloji	2		2	2	1				2	1		2		

SONUÇ

AÜTF Mecmuası'nın incelendiği bu yaklaşık onbeş yıllık dönemde dikkati çeken öğelerden başlıcaları aşağıda kısaca özetlenmiştir :

1 — Toplam 377 makalenin yer aldığı dergide, yazıların büyük bölümü (% 72.8) derleme ve vaka sunuşlarından oluşmaktadır. Bu oran; 1960 sonrasındaki makalelerde klinik araştırmalar, laboratuvar çalışmaları ve epidemiyolojik alan çalışmaları lehine dönmesi (ülkenin geçirdiği sosyal ve siyasal değişimlerin ve bu arada elbette değişen üniversite yasalarının da etkisiyle) beklenebilir.

2 — Makaleler tıp dallarına göre incelenirken, adlandırmada o yılların sınıflandırılması temel alınmıştır. Buna paralel olarak, yürürlükteki uzmanlık tüzüğünde bulunmayan «fitiziyoloji», «nöropsikiyatri» gibi dallara ilişkin çalışmalar ayrıca değerlendirilmiştir. Üst sınırimız olan 1960'ta üst ihtisas alanları belirginleşmemiş olduğu için; «dahiliye» başlığı altında kardiyoloji, endokrinoloji, gastroenteroloji... gibi dalların tümü birden yer almaktadır. «Hariciye» de hem genel cerrahiyi, hem çocuk cerrahisini, hem plastik ve rekonstrüktif cerra-

hi... yi içermektedir. Sonuç olarak, «dahiliye» ve «hariciye» nin daha çok sayıda çalışma ile temsil edilmeleri, bu disiplinlerdeki dallanmanın o tarihlerde henüz başlamamış olmasıyla açıklanabilir.

3 — Bu dönemde dikkati çeken bir başka özellik, disiplinlerarası çalışmaların hemen hiç bulunmamasıdır. Değerlendirilen 377 makaleden sadece sekiz tanesi farklı alanların ortak çalışma ürünüdür. İç hastalıkları ve radyoloji, hariciye ve patolojik anatomi, farmakoloji ve iç hastalıkları, hariciye ve iç hastalıkları örneklerinde görüldüğü gibi, bu çalışmaların ortaklarından birisi iç hastalıkları, öteki de hariciye olmuştur. Bu sınırlılığa çalışmaların genellikle tek yazarlı olması da eklenirse, o yıllarda interdisipliner yaklaşımın ve ekip çalışması anlayışının henüz yerleşmemiş olduğu sonucuna varılabilir.

4 — Yazıların teknik açıdan standart olmaması birtakım olumsuzluklara neden olmaktadır. Söz gelimi; özellikle ilk yıllarda yazıların büyük bölümünde Türkçe özet bile bulunmamaktadır. Zamanla özetlerde Fransızcanın ve Almancanın yerini İngilizce almaya başlamıştır. Çalışmaların hem Türkçe, hem de bir Batı dilinde özet bulundurması zorunluluğu, ancak 1960'larda gerçekleşebilmiştir.

5 — Çalışmaların dayandığı kaynaklar «literatür», «bibliyografi», «istifade edilen eserler» ya da «referanslar» gibi farklı adlar altında ve genelde metin içinde zikredilmeksizin, yazıların sonunda belirtilmiştir. Bu durum mecmuanın ilk yıllarında oldukça belirgindir ve hiç kaynak göstermemiş makaleler de bulunmaktadır.

6 — Bu dönemde, ülkemizdeki hemen öteki tüm tıbbi dergilerde de olduğu gibi, AÜTF Mecmuası'nda da yazı formatı konusunda genel kabul görmüş kurallar bulunmamaktadır. Öyle ki, bu durum 1955 yılındaki dergide yer alan, «Tıp ile ilgili yazılara sahifelerimiz açıktır. Yayınlanmayan yazı geri verilmez» sözcüklerinden başka herhangi bir açıklama olmamasından da anlaşılabilir. 1956'dan sonra yazarlara yönelik dokuz maddelik «yayın koşulları» derginin arka kapağının iç yüzünde yer almaya başlamış ve 60'lı yıllarda günümüzdekilere benzer ve hemen hemen standart kurallar uygulanır olmuştur.

7 — 1947'de birinci cildin sonundaki indeks ile, 1949'da üçüncü ciltteki arama cetveli, mecmuanın indeksini hazırlama yolundaki öncü çalışmalardır. Cumhuriyet'in bu ilk Tıp Fakültesi'nin kuruluşunun 50. yıldönümünde, çıkardığı dergilerin bütün indekslerinin tamamlanması çok anlamlı olacaktır.

Sonuç olarak, eleştirilebilecek pek çok yanı bulunmasına karşın, incelenen bu ilk yıllarında bile AÜTF Mecmuası'nın nitelikli bir tıp dergisi olmayı başardığı rahatlıkla söylenebilir. Onun bu özelliği 1961 - 1980 ve 1981 - 1991 yıllarını kapsayan dönemlerde de araştırılacak ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

ÖZET

Bu yazıda Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası'nın kuruluşundan 1960 yılına kadar geçen süredeki gelişimi, retrospektif olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Tıp yayıncılığı, tıp tarihi.

SUMMARY

The Journal of the Faculty of Medicine University of Ankara (1947 - 1960).

As generally known, the Faculty of Medicine University of Ankara is the first medical school if the Turkey founded under the Republican regime. It has been established in 1945. Two years later (1947). It's journal was started to be published.

In this article, the first fourteen years of the Journal of the Faculty is retrospectively evaluated.

Key Words : Medical publication, history of medicine.

KAYNAKLAR

1. AÜTF : Cumhuriyetin 50. yılında fakültemiz kürsü ve kuruluşlarının gelişimi. Yayın No : 347, Ankara, 1974.
2. AÜTF : AÜTF Mecmuası ve Ankara Tıp Bülteni İndeksi (1985 - 1989), Ankara, 1991.
3. Arda B : Galatasaray tıbbiyesi. AÜTF Mecmuası, 42 : 671 - 680, 1989.

4. Bayat AH Özgüven O : Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Birinci On Yıllık Fihristi (1962 - 1971). Ege Üni. Matb. İzmir, 1977.
5. Çadırcı M Süslü A : Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi. A.Ü. Rektörlüğü Yayınları, Yayın No : 82, s. 263-267, 299-302, Ankara, 1982.
6. Ege R : Cumhuriyetin 50. Yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin Gelişimi. s. 3, 21-23, 191-193, 618-137. Başbakanlık basımevi, Ankara, 1974.
7. Ege R : Atatürk'ün doğumunun 100. yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültemiz. AÜTF yay. no : 428, s. 5-10, 155-156, AÜTF basımevi, Ankara, 1981.
8. Frik F : Dirim dergisi 50 yıllık yayınlar endeksi (1925 - 1975) İstanbul, 1976.
9. Kazancıgil TR : Cerrahpaşa Tıp Bülteni ve Türkiye'de tıp mecmuaları hakkında, Cerrahpaşa Tıp Bülteni 1 : 60-63, 1967.
10. Kazancıgil A : Dirim dergisinin sürekli tıp dergilerimiz arasındaki yeri ve bazı gözlemler. Dirim : 56, Özel sayı, 1981.
11. Kazancıgil A Solok V : Türk tıp dergileri ve süreli yayınlar üzerine analitik bir inceleme (1849-1981) Cerrahpaşa Tıp Fak. Dergisi. 12 : 373-382, 1981.
12. Kızıldağlı S : Türkiye'de tıp mecmuaları hakkında. Dirim, 20 : 71-78, 1945.
13. Noyan A : Ankara Tıp Fakültesi Kuruluş Tarihçesi. AÜTF yay. no : 76, s. 1-21, 45-46, 50-51, 121-124, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1959.
14. Onat A : Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi On Yıllık Fihristi (1970-1980). Cer. Tıp Fak. Dergisi, 10 : Sayı 1 - Ek, 1980.
15. Özbek F : Sürekli tıp yayınları. Dirim, 36 : 113 - 119, 1961.
16. Payzın S Günalp I İşbilir V : Ankara Üni. Tıp Fakültesi'nin Dünü, Bugünü, Yarını. s. 142-151, AÜ Basımevi, Ankara, 1967.
17. Şehsuvaroğlu B : Basın tarihimizde sıhhi mevkuteler, Gazetecilki Enst. Dergisi Yıllık 2 : 199-220, 1961.
18. Şehsuvaroğlu B : Türkiye'de sağlıkla ilgili olarak yayınlanan periyodikler. İsu Tıp Fak. Mecm. 36 : 169-198, 1973.

19. Şehsuvaroğlu B : Tıbbi ve sıhhi periyodiklerimiz arasında Dirim'in yeri ve önemi. Dirim, 50 : 387-394, 1975.
20. Tanyeli AH : Memleketimizde ilk defa çıkan mecmua «Vekayii Tıbbiye» (1849 - 1853), Poliklinik 4 : 323-329, 1937.
21. Taşkiran N : Belgelerle ilk Türk tıp dergisi. Vekay - i Tıbbiye (1848) Haseki Tıp Bülteni 6 : 105-116, 1968.
22. Taşkiran N : İlk tıp dergisi Vekayı-i tıbbiyenin Fransızca nüshası Gazete Médicale de Constantinople mu? Haseki Tıp Bülteni 7 : 1-12, 1969.
23. Ünver S : İlk Türkçe tıbbi inceleme. Dirim 48 :195-196, 1973.